

UNIVERSITATEA „BABEȘ–BOLYAI”

FACULTATEA DE LITERE

CATEDRA DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ

ȘCOALA DOCTORALĂ „STUDII DE HUNGAROLOGIE”

POSSIBILITĂȚI DE CERCETARE A UNEI REȚELE A

CULEGĂTORILOR DE FOLCLOR.

ABORDAREA ANTOLOGIEI DE FOLCLOR „VADRÓZSÁK”

(TRANDAFIRI SĂLBATICI)

ÎNDRUMATOR ȘTIINȚIFIC: PROF. UNIV. DR. VILMOS KESZEG

DOCTORAND: ANNA SZAKÁL

CLUJ-NAPOCA

2016

CUPRINS

INTRODUCERE

I. CULEGERILE DE FOLCLOR DIN SECOLUL 19. ȘI CANONIZAREA LOR.....	
CULEGĂTORI ȘI CULEGERI DE FOLCLOR NECUNOSCUȚI?.....	
CULEGERI PUBLICATE ȘI NEPUBLICATE DE LITERATURĂ POPULARĂ DIN SECOLELE 18–19. CONȚINÂND ȘI BASME	
CANON ȘI CANONIZARE ÎN CULEGERILE (DE BASME) DIN SECOLUL 19.	
II. „LITERATURA-KRIZA EXTREM DE BOGATĂ” – ȘI CE SE AFLĂ ÎN SPATELE EI	
PREZENTAREA ISTORICULUI DE CERCETARE A REȚELEI DE CULEGĂTORI A VOLUMULUI VADRÓZSÁK	
TEXTE COMEMORATIVE.....	
OBSERVAȚII CRITICE ÎN LEGĂTURĂ CU LUCRĂRILE LUI GERGELY PÁL ȘI KOVÁCS ÁGNES CARE SE OCUPĂ DE VOLUMUL VADRÓZSÁK.....	
„... FĂRĂ EL NU POATE CREȘTE IARBĂ PE CÂMPUL CĂTUȘI DE PUȚIN MINUNAT A FOLCLORISTICII” – OBSERVAȚII CRITICE ÎN LEGĂTURĂ CU ACTIVITATEA DE FILOLOG A LUI FARAGÓ JÓZSEF.....	
LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE – PE CARE SE POATE BAZA O CERCETARE VIITOARE LEGATĂ DE KRIZA JÁNOS	
III. „AȘA SUNTEM CU ACESTA, CUM SUNTEM CU BOTANICA; TRECE LÂNGĂ BURUIENE CEL CARE NU LE-A ÎNVĂȚAT SĂ LE CUNOASCĂ, ÎN ZADAR SE TOT HOLBEAZĂ, TOT BURUIENE LE CONSIDERĂ”	
SURSE DE CERCETARE UTILIZATE ȘI CARE POT FI UTILIZATE.....	
IV. REȚEAUA DE CULEGĂTORI A LUI KRIZA JÁNOS.....	
1. ANTECEDENTE ȘI INFLUENȚE ÎN ARDEAL ÎNAINTE DE PERIOADA CULEGERII ORGANIZATE.....	
2. REȚEAUA DE CULEGĂTORI A LUI KRIZA JÁNOS ÎN LUMINA CORESPONDENȚEI ȘI A ALTOR DOCUMENTE DESCOPERITE.....	
3. „ÎN CEEA CE PRIVEȘTE IMITAREA CARECTERULUI SECUIESC [...] S-AR PUTEA SĂ NU FIE MAI DIFICILĂ DECÂT REDACTAREA UNEI PREDICI, DAR LA FEL DE DIFICILĂ ESTE”.....	
CREDIBILITATE, FALSIFICARE, MODIFICĂRI DE TEXTE AVÂND CA EXEMPLU CÂTEVA TEXTE DE BASME LEGATE DE VOLUMUL VADRÓZSÁK.....	
V. DE LA ȚĂRMĂȘI SÁNDOR „PERSISTENT, SILITOR, SPRINTEN” PÂNĂ LA ȚĂRMĂȘI SÁNDOR „SÁRAC, NENOROCIT”.....	
BIOGRAFIA PRIMULUI CULEGĂTOR DE FOLCLOR CUNOSCUT A LUI KRIZA JÁNOS.....	
I. BIOGRAFIA LUI ȚĂRMĂȘI SÁNDOR PÂNĂ LA NUMIREA ÎN FUNCȚIA DE PREOT (1815–1844).....	
1. COPILĂRIE, FAMILIE.....	
2. ÎN COLEGIUL UNITARIAN DIN CLUJ.....	
3. AUTORUL CĂRȚII <i>MAGHIARII PRIBEGIȚI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ</i>	

4.	Ūrmōsi Sándor – CULEGĂTOR DE FOLCLOR.....	
II.	CARIERA PREOTULUI ŪRMŌSI SÁNDOR (1844–1868).....	
1.	VADU (IUNIE 1844. – APRILIE 1846.).....	
2.	ADRIANU MIC (APRILIE 1846. – MAI 1847.).....	
3.	BORDOȘIU (MAI 1847. – 21. MARTIE 1850.).....	
4.	TURDENI (IULIE 1850. – 12. MARTIE 1851.).....	
5.	ROȘIA MONTANĂ (24. APRILIE 1851. – 24. APRILIE 1853.).....	
6.	BEZIDU NOU (24. APRILIE 1853. – 24. APRILIE 1856.).....	
7.	TURDENI (24. APRILIE 1856. – 29. SEPTEMBRIE 1862.).....	
8.	MAIAD (24. APRILIE 1863. – 24. APRILIE 1865.).....	
9.	CHECHEȘTI (TOAMNA 1866. – TOAMNA 1867.).....	
10.	EPILOG.....	
III.	REZUMAT.....	
	LISTA MANUSCRISELOR LUI ŪRMŌSI SÁNDOR.....	
VI.	„ÎL CUNOAȘTEȚI PE TIBOLDI;” „CINE NU-L CUNOAȘTE AICI ÎN SECUIME PE BUNUL NOSTRU BĂTRÂNEL, POVESTITORUL NOSTRU ÎNDRĂGIT DE TOATĂ LUMEA”.....	
	ÎNVĂȚĂTORUL REMARCABIL, CULEGĂTORUL DE FOLCLOR SÂRGUINCIOS ȘI POETUL OCAZIONAL CELEBRU TIBOLDI ISTVÁN.....	
1.	TIBOLDI ISTVÁN ÎNVĂȚĂTOR ȘI POET OCAZIONAL ȘI RECEPȚIA LUI ÎN PERIOADA RESPECTIVĂ.....	
2.	CONFLICTELE ÎNVĂȚĂTORULUI-VERSIFICATOR ÎN SOCIETATEA LOCALĂ	
3.	PE CINE CUNOAȘTEA TIBOLDI ISTVÁN?.....	
	REȚEAUA SOCIALĂ A UNUI CULEGĂTOR A VOLUMULUI VADRÓZSÁK.....	
4.	MANUSCRISELE LUI TIBOLDI ISTVÁN ȘI SOARTA LOR.....	
5.	PROCESUL DE PERCEPȚIE FOLCLORISTICĂ A LUI TIBOLDI ISTVÁN.....	
	RECEPȚIA LUI TIBOLDI DE CĂTRE KOVÁCS ÁGNES.....	
	IMAGINEA POZITIVĂ A LUI TIBOLDI CREATĂ DE MÉSZÁROS JÓZSEF.....	
	TIBOLDI ISTVÁN ÎN LUMINA SURSELOR – INTERPRETARE CRITICĂ	
6.	TIBOLDI ISTVÁN ȘI COLECȚIA DE BASME A LUI GAAL GYÖRGY.....	
7.	TEXTELE DE BASME POPULARE A LUI TIBOLDI ISTVÁN RĂMASE ÎN MANUSCRIS.....	
	LISTA MANUSCRISELOR LUI TIBOLDI ISTVÁN.....	
	REZUMAT.....	
	BIBLIOGRAFIE.....	
	SURSE DE ARHIVĂ.....	

Disertația de față are ca scop explorarea și interpretarea surselor de cercetare, deoarece nici sursele referitoare la rețeaua de culegători de literatură populară a volumului *Vadrózsák (Trandafiri sălbatici, culegere de literatură populară, 1863)*, dar nici documentele istorice ale bisericii unitariene, care alcătuiesc de fapt contextul fundamental al culegerii nu au fost încă cercetate și publicate. Am încercat așezarea diferitelor tipuri de surse explorate în cadrul istoric al culegerilor de literatură populară din secolul al 19-lea, pentru ca ele să nu rămână simple date izolate, ci să devină niște elemente cu ajutorul cărora pot fi interpretate în totalitate culegerile și rețelele de culegători din secolul respectiv. Date de acest tip au fost de exemplu cele care au conexiuni indirecte cu volumul *Vadrózsák*, mai degrabă referitoare la culegătorii literaturii populare din secolul al 19-lea, care au cules folclor în același timp sau consecutiv. Aceste date ne arată că cei interesați de folclor, cei care au descoperit și au apreciat patrimoniul imaterial al umanității, cum au apreciat rezultatele, metodele folosite de contemporanii lor. Pentru reconstituirea unui astfel de sistem de relații este necesară explorarea moștenirii fiecărui culegător de folclor din epocă; chiar și până atunci fiecare informație care se leagă de această mișcare are importanță și valoare.

Prin perspectiva de microistorie, lucrarea de față încearcă reconstituirea cât mai profundă și sistematică a surselor referitoare la prima rețea a culegători de folclor maghiar din secolul al 19-lea. Consider că acest mod complex de abordare nu a fost utilizat încă în cercetarea culegerilor de folclor din secolul al 19-lea. Ca urmare, lucrarea a identificat și a reconstituit multe culegeri de folclor care au conexiune cu *Vadrózsák*, culegeri necunoscute anterior sau culegeri uitate cu timpul, păstrate de persoane fizice sau în colecții publice. Culegătorii volumului *Vadrózsák* erau mai ales preoți unitarieni și învățători, astfel sursele incluse în cercetare erau documentele legate de activitățile lor de zi cu zi: în primul rând documentele episcopiei unitariene, iar în al doilea rând documentele bisericesti și documentele școlare.

1. Concluzia primului capitol este că în ceea ce privește culegătorii de folclor și culegerile lor din secolul al 19-lea se poate vorbi despre multe persoane și texte total necunoscute până în prezent. Am demonstrat că numai în cazul a doi dintre cei 30 de persoane menționate în literatura de specialitate (de fapt mult mai mulți, dacă se iau în considerare și „culegătorii mici”) se poate spune că se cunoaște rolul și activitatea lor în colectarea textelor, biografia și rezultatele lor. În rest se poate vorbi numai despre cercetări care se află în stadiu de început, sau care au rămas nefinalizate. Nu s-au efectuat cercetările de bază, nu s-a făcut reconstituirea surselor de bază referitoare la culegătorii de folclor și la culegerile lor. În cazul a celor mai mulți nici nu s-a încercat localizarea,

găsirea manuscriselor. Cu toate acestea am vrut să demonstrez, că până nu vor fi dezvăluite sursele de bază, nu se poate pronunța (sau numai referitor la un corpus de texte mai restrâns) în ceea ce privește textele colectate din secolul al 19-lea în legătură cu următoarele întrebări: care au fost tradițiile de folclor care au cucerit atenția culegătorilor, ce influență aveau aceste tradiții asupra culegătorilor de folclor? Unde, asupra cui, provenind din ce straturi sociale, absolvenți ai căror școli era mai însemnată /neînsemnată influența acestei tradiții? Cum au modificat culegătorii textele culese în timpul culegerii și transcrierii? Cum le-a modificat coordonatorul acțiunii (Kriza Janos) în timp ce le-a pregătit pentru publicare? Se poate observa o tendință oarecare în modificarea textelor ținând cont de localitatea / grupurile sociale / nivelul de școlarizare al informatorilor sau de orice alt factor? În ce măsură școala, presa, relațiile private au avut o influență mobilizatoare la culegere? Se poate oare observa o relație de orice fel între cultivarea literaturii (ca poet, scriitor) și culegerea folclorului?

2. În partea a doua a primului capitol am demonstrat că rigidizarea canonului instituționalizat în mijlocul secolului al 19-lea a jucat un rol important în marginalizarea multor culegători de folclor, care astfel erau excluși din atenția cercetărilor ulterioare. Am constatat că e posibil să fi fost o diferență semnificativă între declarațiile folcloristice (care mai târziu reglementau formarea canonului) formulate în centrul cultural (Pesta) și între metodele culegătorilor de literatură populară, care au trăit și au lucrat la periferie, între concepția lor de folclor, principiile lor de publicare a textelor și al oamenilor de știință din capitală. Astfel trebuie să fie tratate cu rezerve unele afirmații vagi despre culegerile din secolul al 19-lea (conform cărora de exemplu culegătorii de folclor nu au acordat atenție variantelor, erau interesați doar în culegerea anumitor specii de genuri literare, au transcris și au modificat textele etc.)

3. În ceea ce privește istoricul cercetărilor referitoare la Kriza János și la volumul *Vadrózsák*, pe de o parte am parcurs literatura de specialitate aparent vastă, pe de altă parte am încercat înlocuirea legendelor apărute în jurul colecției de folclor cu date autentice, controlate. Am urmărit cu multă atenție declarațiile unor cercetători care erau considerați de comunitatea profesională ca fiind cei mai experți în această temă, afirmațiile lor fiind acceptate fără orice rezervă critică. Am verificat și am analizat soliditatea și precizitatea afirmațiilor și declarațiilor. Una dintre aceste revizii vizează textul publicat de Faragó József, pe tema corespondenței lui Kriza János. Faragó József vorbește despre un corpus de scrisori necunoscut de altcineva, datorită faptului că după copierea lor de către Farago Jozsef acestea au dispărut. O altă legendă este cea a lui Gergely Pál referitoare la manuscrisele lui Kriza Janos; deși el nu era etnograf, mai târziu folcloriștii au acceptat cu credibilitate afirmațiile lui. Gergely Pal declară că a găsit și a salvat mai multe manuscrise cu 80 de ani în urmă, care se aflau în subsolul Academiei Științifice Maghiare, după ce o bună parte a lor a fost arsă de muncitori, iar o altă parte a mucegăit din pricina necurățirii locurilor de depozitare. Țin să menționez că în spatele

unor declarații vagi (cel puțin din perspectiva mea) și al afirmațiilor nefondate se pot afla diferențele între abordările epistemologice. Nu pot să trag concluzia că ar fi fost tipic în perioada respectivă elaborarea textelor nefondate și fără date exacte (nu există studii comparative), dar sper că aceste cazuri descrise pot fi incluse într-o cercetare mai vastă în ceea ce privește istoria științei și teoria științifică a secolului al 20-lea.

4. Prin studii de caz mai scurte sau mai lungi în următoarele capitole am încercat să arăt prin ce fel de contexte și din ce direcții ar trebui să ne apropiem de volumul *Vadrózsák*, precum și de rețeaua de culegători de literatură populară din perioada respectivă.

4.1. Într-un scurt capitol am argumentat faptul că culegerea de folclor coordonată de Kriza János nu poate fi considerată un eveniment fără precedent, dar nici consecință directă a culegerilor maghiare anterioare. În opinia mea efecte semnificative asupra colectării folclorului au avut consolidarea mass-mediei, descrierile de călătorie care au devenit din ce în ce mai populare, profesorii colegiilor protestante cu larg orizont de cunoaștere, societățile de lectură, asociațiile studentești, ziarele și revistele școlare și studentești, activitatea unor intelectuali ardeleni. Într-un subcapitol a disertației am încercat să arăt conexiunile dintre membrii rețelei de culegători a volumului *Vadrózsák* și societățile de lectură a colegiilor unitariene, precum și societățile de lectură rurale, semn al interesului de colectare a textelor populare.

4.2. În următorul subcapitol prezint istoria culegerii, de la începutul colectării textelor până la apariția volumului, cu ajutorul corespondenței legate de volumul *Vadrózsák*, corespondență explorată de către subsemnata până la sfârșitul anului 2012. Aici prezint contribuția și intensitatea activității persoanelor, care s-au alăturat de această rețea de culegători, persoane a căror activitate se reflectă în sursele explorate. Încerc să reconstitui istoria colecției de folclor ca un lanț de evenimente cu fluctuații dinamice.

4.3. În această parte am arătat ce fel de rezultate pot fi obținute după explorarea tuturor textelor și culegătorilor, și în ce măsură contrazic acestea afirmațiile precedente. Ca urmare a explorării mai profunde a persoanei și activității învățătorului Lőrinczi Elek, afirmațiile lui Kovács Ágnes și Faragó József au devenit mai nuanțate. Pe baza acestor texte a devenit posibil să stabilim modul în care Kiss Mihály a revizuit textele de basme populare culese de Lőrinczi Elek, precum și modul în care Kriza János le-a pregătit pentru a fi publicate. A devenit evident că conceptul de folclor a lui Kiss Mihály și Kriza János era aproape identic, în timp ce mai târziu viziunea despre basm a lui Benedek Elek (și Arany László) era cu totul diferită.

4.4. Pe învățătorul unitarian Tiboldi István, considerat *culegător neprofesional*, l-am prezentat prin rolurile sociale, așa cum a fost el cunoscut în societatea secuiască. Pe rând am prezentat pe Tiboldi învățător, poet ocazional, culegător de folclor, astfel am reușit să dau niște răspunsuri mai nuanțate la întrebări ca: cum era Tiboldi ca culegător de folclor,

cum a reacționat la faptul că Kriza János l-a acceptat prin Jakab Elek în rețeaua lui de culegători de folclor, și care erau convingerile lui Tiboldi despre această sarcină nouă. Astfel a devenit vizibil că afirmațiile lui Kovács Ágnes despre Tiboldi, culegătorul neprofesional, erau bazate numai pe niște presupuneri (și nu dovezi provenite din perioada respectivă). Într-un scurt subcapitol am căutat răspuns la întrebarea cum era posibil ca Tiboldi să răsfoiască colecția de basme a lui Gaal György peste un an după apariția cărții (1856, Budapesta). Am obținut astfel un răspuns parțial și la întrebarea în ce măsură erau dotate bibliotecile publice și private cu colecții de folclor.

4.5. La sfârșitul disertației prin biografia lui prezint rolul preotului unitarian Ürmösi Sándor în culegerea folclorului, el fiind primul care s-a alăturat la Kriza János. Încerc să dau răspuns la întrebarea: în ce mod a luat parte în culegere acest preot-problemă, îngâmfat și bețiv, în ce măsură a respectat măsurile impuse de Kriza János. Această microistorie dezvăluie viața unui preot care genera în permanent conflicte. Sursele mele principale fiind documentele episcopului unitarian, reușim să îl cunoaștem din punctul de vedere al lui Kriza János. Pe parcurs facem cunoștință și cu acel mediu unitarian în care culegătorii de literatură populară a volumului *Vadrózsák* și-au trăit viața de zi cu zi.

CUVINTE – CHEIE:

rețea de culegători; biserica unitariana; folclor maghiar din Transilvania; colegiul unitarian din Cluj; preot; sursele istorice ale bisericii; secolul al 19-lea; Trandafiri sălbatici